

jøder markeret sig stærkt i Norden inden for kunst, videnskab, politik og erhvervsliv.

Svenske jøders bidrag til kulturlivet omkring århundredskiftet analyseres af Gunnar Broberg. Gennem billed- og tekstanalyse viser han spændingerne mellem det svenske og det jødiske og mellem det svensk-jødiske og det internationalt jødiske. Han understreger det som et paradoks, at jødiske bidrag til bl.a. svensk litteraturhistorie i dag opfattes som noget af det mest klassisk svenske, og at disse bidrag medvirkede til at gøre de nationalistiske svenskere endnu mere svenske. Svenske jøder mente også selv, at det var deres opgave at højne det kulturelle stadi; de skulle med Ernst Josephsons ord »bära den europeiska kulturens vatten till vår mor, till vårt land«.

Kristian Hvidt har skrevet en vigtig, men sine steder måske lidt for hurtig, artikel om brødrene Brandes' opfattelse af deres jødiske herkomst. Hvidt har for nyligt været kildematerialet igennem i forbindelse med sin bog om Edvard Brandes (*Edvard Brandes. Portret af en radikal blæksprutte*. Gyldendal 1987), og dette i kombination med hans gode intuitive indsigt, bærer frugt, som for eksempel når han diskuterer, hvorledes Georg Brandes både fornægter og praler af det jødiske, eller når han viser, hvorledes brødrenes chokerende synspunkter i øvrigt var præget af deres jødiske baggrund.

Det er dog ikke kun jødisk elitekultur, der behandles i bogen. Bent Blüdnikows artikel om de østeuropæiske jøder i København 1904-1920 opsummerer glimrende de forhold, han beskrev i sin bog om samme emne (*Immigranter. Østeuropæiske jøder i København 1904-1920*. Borgen 1986). Her redegør han for politiske, økonomiske og kulturelle forhold blandt østjyderne selv, deres relation til den danske menighed og til det danske storsamfund.

Judiskt liv i Norden er interessant for både historikere og minoritetsforskere, og den lover godt for den fortsatte udforskning af jødiske forhold i Norden. Der er ikke arbejdet nær nok med dette forskningsområde, men det ser ud til, at der for øjeblikket er en gruppe, der er interesseret. Med en kraftigere redaktionel indsats i form af en bedre koordinering mellem bidragene og måske yderligere en fællesnævner i form af tid eller tema, skulle det kunne lade sig gøre at opnå en egentlig tværfaglighed i en forhåbentlig kommende antologi.

Margit Warburg

Lübeckische Geschichte. Herausgegeben von ANTJEKATHRIN GRASSMANN. Lübeck, Schmidt-Römhild, 1988. 946 s. Ill.

Lübeck var indtil 15-1600-tallet den dominerende udenlandske magt i Danmarkshistorien, ligesom Danmark i dette jubilæumsværk udnævnes til hansestædernes »skæbnemagt«. Det nære forhold ytrer sig ved en sproglig fortrolighed. Lübeck har sit eget adjektiv på dansk, og nogle historikere fordanser også byens navn. Det slaviske Liubice har dog intet med en bæk at gøre, men betegner et mandsnavn, hans folk eller slægt og stedet.

Det er 800-året for kejser Frederik Barbarossas privilegium 1188, der har inspireret til det solide og statelige værk. Samtidig kan man fejre, at Lübecks gamle arkivalier i marts-april 1987 omsider vendte hjem fra Potsdam, hvor de havde været deponeret siden 1942.

Lübecks udviklede »urtid« skildres af den kyndige Rolf Hammel, der også har forfattet et afsnit om byarkæologi og erhvervstopografi indtil ca. 1400. Lidt overraskende opdager man ved værkets slutning et afsnit af arkitekturhistorikeren Michael Scheffel om bygningskunsten i Lübeck gennem tiderne. Mellem disse to fortræffelige afsnit følger i kronologisk orden den traditionelle byhistorie, opdelt mellem seks forfattere.

Det tunge hverv at skildre Lübecks storhedstid – hele middelalderen indtil 1500 – er betroet Erich Hoffmann, og fra en skandinavisk synsvinkel kunne det ikke være i bedre hænder. Få tyske historikere er vel mere velbevandrede i nordisk forskning end han. Aksel E. Christensens disciple kan også kun være tilfredse med, at Fritz Rörigs potente grundlæggerteori nu definitivt er forvist til historiografien. Hoffmann er helt på det rene med den afgørende betydning, Valdemar Sejrs byherretid fik for opbygningen af Lübecks position i Norden. Mine indvendinger mod hans fremstilling er mest af formel art. Hoffmann har bredt sig og næsten skrevet tidens almindelige historie, hvorimod portrættet af det middelalderlige Lübeck står blegt. Han citerer alt for hengivent andre historikere, og han krydshenviser på livet løs, hvilket giver fremstillingen et kedeligt præg af lærebog. Metaforen Travestaden (Nordeuropas mest skamredne) må en behjertet dyrlæge gerne snart aflive. Generelt er det ikke den sublime sprogkunst, der præger værket om Thomas Manns fødeby. Vi noterer os dog med glæde, at Hoffmann har formået trykkeriet i Lübeck til at bruge de danske ø'er i Lyø og Møn. En senere forfatter skriver Rønne.

1500-tallet har man betroet kirkehistorikeren Wolf-Dieter Hauschild, der tydeligt er på udebane, når skandinaviske forhold strejfs. Udtrykket det danske Sydsverige kunne støde patrioter, også selv om Öland generøst er inkluderet, og folk i Hadersleben vil undre sig over, at han kalder kong Hans for Hans den Ældre. Utenhofs karakteristik af de bondestolte lübeckere ville have livet vældigt op, men vi må affinde os med, at det er Hoffmanns danskunderskaber, der er undtagelsen. Hauschild fælder i øvrigt en ret hård dom over det lukkede og indskrænkede i reformationstidens konservative byrepublik. Thesen om Lübecks nedgang modsiges dog i nogen grad af hans egne bemærkninger om handels-ekspansionen i 2. halvdel af 1500-tallet.

Værkets redaktør (med fløjshandsker), stadsarkivar Antjekathrin Grassmann, har selv taget sig af 1600-tallet. For en dansk læser er der betydeligt mere ukendt stof i dette afsnit, og hendes pen flyder lettere end i det foregående, meget tunge afsnit. Her er fundet godbidder frem som luksusforordningen fra 1619, der inddeler befolkningen i sociale grupper spændende fra rådsaristokratiet til høkerfamilier. Hvad der fandtes derunder, talte ikke.

1700-tallets fredperiode bliver desværre tabt på gulvet af Franklin Kopitzsch, der remser alt op efter køreplansprincippet: en linie til hver begivenhed. Måske er hans force, som nogle bemærkninger antyder, »Bewusstseinsgeschichte«. Byhistorie er det i hvert fald ikke.

På denne baggrund virker Hamburg-professoren Gerhard Ahrens' afsnit om 1800-tallet nærmest virtuost og ikke kun, fordi begivenhederne tager fart. Ahrens er utvivlsomt holdets mest professionelle skribent – og hans faible for udråbstegn til at leve med. Det er i hans periode, at det tidligere stormægtige Lübeck kastes hid og did af omgivelserne. Ved ophævelsen af det tyskromerske rige var byen statsretsligt blevet en suveræn lilleputstat, men det hjalp ikke, da man kom i klemme mellem de preussiske og franske hære. Den 6. november 1806 blev

Lübeck stormet og plyndret og i 1811 indlemmet i kejserdømmet Frankrig. Det medførte en række liberale reformer som folketælling og gadenumre (der omgående blev afskaffet ved restaurationen). Grunden til det solide danskerhad, der trivedes i hele 1800-tallet, lagdes den 3. juli 1813, da Lübeck blev indtaget af danske tropper. »Dänenhass«, der også sigter til det danske monarkis senere »chikane« i jernbanesagen, figurerer i værkets glimrende, anonyme register. Efter Wienerkongressen var Lübeck militært underlagt det tyske forbund og efter 1866 Preussen. Det sidste skin af selvstændighed fjernede Weimarrepublikken, og i 1937 indlemmedes byen formelt i Preussen. Den britiske besættelse 1945 førte til Lübecks indlemmelse i delstaten Schleswig-Holstein.

Fhv. stadsbibliotekar Gerhard Meyer fører fremstillingen gennem verdenskrigenes og naziårenes gru op til vor egen tid. De ubehagelige kendsgerninger præsenteres åbent, men bag den nøgterne fremstilling anes Meyers indignation og hans følelser som ægte lübecker. Næsten 300 illustrationer, et omsorgsfuldt noteapparat og flotte folde-ud kort fuldender billedet af et lokalhistorisk værk af høj standard, der vil appellere også til et historisk interesseret publikum i de skandinaviske lande.

Mikael Venge

MIDDELALDER

ELSE ROESDAHL: Vikingernes verden, København 1987. 336 s. 280 kr.

Forf. skrev 1980 Vikingetidens Danmark og følger nu med en bog om vikingerne hjemme og ude, som har indbragt hende Søren Gyldendalprisen. Bogen er skrevet i det typiske akademiker-populærsprog, godt med fremmedord og godt med forbehold. Historikere burde udgive en nøgle, så almindelige læsere kan se, hvad der er mest usikkert: utvivlsomt eller sikkert. Forf. elsker ordet »mange«, og det er forståeligt, da hun prøver at presse så meget ind i bogen, at det bliver umuligt præcist at udtrykke alle nuancerne. Derfor føler man trang til at sætte mange spørgsmålstejn under læsningen, fordi formuleringerne er for brede, eller q.e.d. ved de påstande, der gives.

Traditionelt begynder vikingetiden omkr. 800, nu skubbes grænsen tilbage til omkr. 750 fordi »væsentlige elementer i samfundsordning, økonomi og kunst« rækker tilbage dertil. Vikingetiden udenfor Skandinavien begynder »da skandinaverne ankom som kolonisatorer eller røvere«. Da det første »vikingetogt« omtales 515, bliver den svær at håndtere. Hvornår begynder de omtalte væsentlige elementer? Skal germansk jernalder med, eller skal vi helt tilbage til 3 årh.? SHFs initiativ, »fra stamme til stat«, har haft svært ved at fastlægge overgangen fra ældre jernalders stammesamfund til vikingetidens kongeriger, så det er unfair at bebrejde forf., at hun ikke kan.

Er det forøvrigt ikke lidt gammeldags at skrive vikingetidens historie som en særlig disciplin? Er det et levn fra den gamle historikerholdning til arkæologien? Faktum er, at det nye, som forf. bringer om vikingetiden, kommer fra arkæologien. Sådan har det været siden Trelleborgs udgravning. Når forf. skriver, at billedet af vikingetidens bebyggelse er totalt ændret siden 1970, gælder det hele